

AKADEMİK DERGİSİ

ANKARA 2019 (ARALIK) - Sayı: 7 - s. 201-205

FAHREDDİN-İ İRÂKÎ LEMAÂT: AŞK VE AŞIKLARA DAİR

trc.: Ahmed Avni Konuk

haz.: Ercan Alkan

İlk Harf Yayınevi, İstanbul 2011, 184 s.

Doktora Öğrencisi

İDRİS POLAT

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

0000-0002-2333-9862

polatidris1@gmail.com

*Eğer cümle sen isen bütün cihân nedir?
Eğer ben hiç isem o halde bu figân nedir?*

Lemaât, Fahreddîn-i Irâkî'nin (ö. 688/1289) "aşk"ı konu edindiği Farsça eseridir. İlk Ahmet Avni Konuk (ö. 1938) tarafından tercüme ve şerh edilmiştir. Mustafa Saffet Yetkin (ö. 1950) 1948 ve 1963 yıllarında *Pariltılar* ismiyle tekrar tercüme etmiştir. Ercan Alkan'ın not ve sözlük ekleri ve *Lemaât: Aşk ve Âşıklara Dair* başlığıyla, 2011'de İlk Harf Yayınları'ndan; 2012'de *Aşk Metafizigi: Lemaât* başlığıyla Hayy-Kitap tarafından okuyucuyla buluşmuştur. Eserin, Hanifi Vural tarafından *Lemaât* şeklinde orijinal adıyla yeni bir tercümesi de 2017'de neşredilmiştir.

Lemaât'ın yazma nüshaları, pek çok ülkenin kütüphanelerinde yer almaktadır. Alkan, eserin otuz iki farklı şerhini tespit etmiş ve girişte bunlar hakkında bilgi vermiştir. Bu durum *Lemaât*'ın İslam havzasındaki değerini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Eser, Irâkî'nin hayatı, tasavvufî görüşleri ve şerhiyle birlikte W. Chittick ve P. L. Wilson tarafından İngilizceye de çevrilmiştir.

Eserin kapağında rüzgârlı havada, ağaç önünde saçlı, sakalı ve kıyafetleri dalgalanan bir sûfî resmedilmiştir. Ağacın dalları, yaprakları ve yerdeki otlar savrulmaktadır. Rüzgârın etkisiyle savrulan kişi, kitabın içeriğiyle uygun bir şekilde ilahi aşkın cezbesine kendini bırakmış sûfîyi çağrıştırmaktadır. Elbisenin renkliliği sûfinin iç dünyasının zenginliğini, yerdeki insan suretleri de aşkıta fâni olanların her yerde mâşuku görmesini imgelemektedir. Kitabın sayfalarındaki besmele ve bölümler arasına konulan farklı hat resimleri estetik açıdan esere renk katmıştır.

Fahreddîn-i Irâkî h.610/m.1213 yılında Hemedân yakınlarında Kumcân köyünde dünyaya gelmiştir. Kültürlü bir aileye mensup Irâkî, erken yaşlarda eğitime başlamıştır. On yedi yaşında "naklî ve aklî" ilimlerden icazet almış, Şehristân Medresesi'nde ders vermek üzere görev üstlenmiştir. Medreseyi ziyaret eden Kalenderî dervişlerin gazel okuyup semâ ve raks etmelerinden etkilenerek onlarla seyahate çıkması hayatının dönüm noktasını oluşturmuştur. Irâkî, seyyah bir derviş olarak Fars ve Hind topraklarını gezmiştir. Yolculuğu esnasın-

da Mültân'daki Sühreverdî şeyhi Bahâeddîn Zekeriyâ Mültânî'den etkilenerek yanında kalmaya karar vermiştir. O'nun gözetiminde halvete girmiş henüz onuncu gününde aldığı ilhamla gazeller söylemeye başlamıştır. Yirmi beş yıl Mültânî'nin hizmetinde bulunduktan sonra hac farızasını yapmak üzere Mekke ve Medine'yi ziyaret etmiş, akabinde de Şam yoluyla Konya'ya gelmiştir. Burada hayatını çok etkileyen Sadreddîn Konevî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ile tanışmıştır. Konevî'nin *Fusûsu'l-Hikem* ve *Fütûhât-ı Mekkiyye* derslerine katılan Irâkî, dinlediklerinden etkilenerek *Lemaât*'ı yazmıştır.¹

Irâkî, fikirlerinin olgunlaşma sürecinde Gazzâlî'nin, varlığın özü ve tek hakikatin aşk düşüncesi ile İbnü'l-Arabî'nin aşkın Allah'ın sıfatları fikrinden istifade etmiştir. Nitekim Irakî eserinde *Sevânih*'ten alıntılar yaptığına dikkat çekmektedir. Ayrıca Konevî'nin *Lemaât* hakkında: "*Fusûsu'l-Hikem*'in lübbü/özü" demesi eserin, *Fusûsu'l-Hikem*'in Farsça tercümesi algısına sebep olmuştur. Ancak bu durum, eserin özgünlüğü olmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim Irâkî'nin yaptığı gezilerde Melamîlik, Kalenderîlik, Sühreverdîlik ve Mevlevîlik gibi farklı meşreplerden sûfîlerle görüşmesi, kendisine zengin bir bakış açısı kazandırmıştır. Irâkî, gördüğü bu renkliliği özgün bir şekilde eserlerine yansıtmayı başarmıştır. Nitekim eserlerinde yer verdiği gazeller onun ârifâne ve âşıkâne kişiliğini ortaya koymaktadır.

Lemaât, Arapça 'parlıt' anlamına gelen 'lem'a' kelimesinin çoğuludur. *Lem'a* İlâhî nurların sûfinin gönlünde tecelli edip parlaması nedeniyle duyumsadığı haller için kullanılan tasavvufî bir terimdir. Eser yirmi sekiz bölümden (lem'a) meydana gelmektedir. Her bir lem'anın kendine has incelikler taşımasıyla birlikte şu başlıklarda toplanması mümkündür: Aşkın Zuhuru/Tecellisi, Âşıkın Mâşukta Fâni Olması, Âşık ve Mâşukun Varlığı, Zahir-Batın ve İttihâd-Hulûl İlişkisi, Âşıkın Sıfatları, Aşkın Dereceleri...

Irâkî'ye göre varlığın özü aşktır. Varoluş, aşkın güzelliğini izhar etmek isteği neticesinde gerçekleşmiştir. "Ben gizli bir hazineydim bilinmek istedim"² sözü de buna işaret etmektedir. Eserin her

¹ Geniş bilgi için bkz. Orhan Bilgin, "FAHREDDÎN-İ IRÂKÎ", DİA, İstanbul 1995, XII, 84-86.

² Acluni, İsmâil b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ I-II*, Beyrût, Müessesetü'r-Risâle 2000, c. II, s. 132.

lem'asında aşkın mutlaklığı ve sınırsızlığına işaret edilmektedir. Bu gerçeğe ancak mâşukta fâni olanların ulaşacağına altı çizilmekte "Allah'tan başka her şey bâtıldır"³ hadisi bu manada yorumlanmaktadır.

Eserde seven ve sevilen farklı suretlerde gözükseler de özlerindeki birlik, dikkat çekici temsil, teşbih ve mecazi örneklerle izah edilmektedir. Deryanın güneşin hararetiyle ısınarak kendinden geçip havaya karışmasına "buhar", yoğunlaşarak küme oluşturmaya "bulut", damlalar şeklinde yere inişine "yağmur", damlaların bir araya gelip coşkun akışına "sel", bu uzun yolculuk sonunda çıktığı yer ile buluşmasına tekrar "derya" denildiği; aslında en başından beri suyun bütün hallerinin deryadan başka bir şey olmadığı örneği verilmektedir (s. 49).

İrâkî'ye göre fenâ üç boyutta gerçekleşmektedir. Mahbûb kimilerine *suret*, kimilerine de *manâ* âyinesinde cemâlini göstermekte, bunların *verâsında* (ötesinde) gösterdiği kimseler de bulunmaktadır. İrâkî, fenâ haline ulaşanların her şeyde sevgiliyi göreceklerini, "cihânın yüksekliği ve alçaklığı sensin. Bilmem ki sen nesen? Her ne mevcûd ise sensin!" (s. 71) dizeleriyle dile getirmektedir. Eserde Tuz Gölü'ne düşen merkebin tuza dönüşmesi gibi sevgilide fâni olanların, onun sıfatlarına bürüneceği vurgulanmaktadır. İrâkî'ye göre aşkın sonu yoktur ve bizatihi kendisi amaçtır. Deniz suyu içen kişinin susuzluğunun hiç bitmediği gibi, âşıkın da iştiyakı hiç sona ermeyecektir. İrâkî bu düşüncesini şu dizelerle açıklamaktadır: "Eğer seni bir günde bin defa görsem. Yine bir defa daha görmek isterim" (s. 110).

İrâkî fikirlerini sunarken âyet ve hadislerden istifade etmekte, kimi zaman da bilinenden farklı yorumlarıyla okuyucuyu şaşırtmaktadır. Allah'ın sevgide kendisine ortak istemediği düşüncesine, "Nereye dönerseniz dönün Allah'ın vechi/cemâli oradadır." (el-Bakara, 2/115) âyetini delil göstermektedir. İrâkî Allah'ın her sevgiliye farklı surette görünmekle birlikte bir sevgiliye aynı şekilde ikinci kere tecelli etmediğini, "Allah her gün yeni bir yaratma üzeredir." (er-Rahmân, 55/29) âyetiyle izah etmektedir.

³ Buhârî, Rikâk, 29.

Eserde, misvakla kılınan namazın ifade edildiği bir hadisteki ‘siva-kin’ kelimesi ‘sivâke’ şeklinde okunarak, “senin sensiz namazın seninle yetmiş namazından hayırlıdır.”⁴ manası verilmektedir. Benzer bir örnekte ise “Allah’ın nurdan ve zulmetten yetmiş bin hicabı vardır.”⁵ Hadisindeki perdeleri, Allah’ın esmâ ve sıfatları şeklinde şerh etmiştir. Irâkî’ye göre sevgili, tüm eşyada kendini zahir edince göz onu görmekten aciz kalmıştır. Düşüncelerini şiirlerle dile getirmeye de özen gösteren Irâkî, bu konuyu şu dizelerle açıklamaktadır: “Göz sahiplerinin göremeyeceği şekilde gizlendin. Öyle ya görünende gizleneni göz nasıl idrak etsin.” (s. 93)

Eserin tercüme ve şerhinde âyet numaraları, hadis tahrirleri ve âyet-hadis indeksinin verilmesi araştırmacılara büyük kolaylık sağlamaktadır. Ancak kimi yerde şarih’in müdahalesi, müellifin söylemek istediği hususun muğlaklaşmasına veya geri planda kalmasına sebebiyet verebilmektedir. Eserin sadeleştirilmeden Avni Bey’in yazdığı şekliyle sunulması edebi metinlere alışık olmayanlar için sorun teşkil ederken sonuna konulan lügatçe bu açığı kısmen kapatmaktadır. İlahi aşk konusunda tasavvuf edebiyatına ilgi duyanlar için başvuru niteliğindeki eseri okurla tekrar buluşturan Ercan Alkan’a ve tasavvuf klasiklerine yer veren İlk Harf Yayınları’na teşekkür ederiz.

⁴ Münavî, *Feyzu’l-Kadır*, IV, s. 48.

⁵ Ebu’l-Kâsım Süleyman et-Taberânî, *Mu’cemü’l-Kebîr*, Kâhire, Mektebetü İbn Teymiyye, IV, s. 148.